

De impact COVID-19 op de ongelijkheden
tussen vrouwen en mannen:
19 schokkende cijfers, 19 kernaanbevelingen
voor Brussel.

Morgen mag niet slechter
worden dan vandaag
voor de gelijkheid

2021

BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

De RGVM heeft zijn verantwoordelijkheid genomen ten opzichte van de COVID-19-crisis. Op basis van zijn voorlopig verslag waarin de genderdimensie van de impact van de pandemie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest¹ wordt geanalyseerd, komt de RGVM tot 19 alarmerende vaststellingen en formuleert hij 19 aanbevelingen met betrekking tot de gewestelijke bevoegdheden voor een relevant, menselijk en doeltreffend crisisbeheer en herstel.

¹ "Verslag over de impact van covid-19 tijdens en na het begin van de pandemie op de (on)gelijkheid tussen vrouwen en mannen" zal online beschikbaar op: <http://www.adviesraad-gelijke-kansen.irisnet.be/>

COVID-19 & VROUWEN: 19 SCHOKKENDE CIJFERS

Tewerkstelling, ondernemerschap, opleiding

- 1 **“De overgrote meerderheid van de heldinnen van de COVID-19-crisis verdient veel minder dan het gemiddelde brutoloon van alle Belgische werknemers (2920 euro bruto).**

De crisis heeft een speciale beroeps categorie doen ontstaan: de essentiële beroepen. Beroepen in de gezondheidszorg in de ruimste zin van het woord, zoals de leveringen aan apotheken, de voedingsdistributie, de schoonmaak en ontsmetting, of bepaalde beroepen bij de overheid, enz.: dit zijn allemaal beroepen die van essentieel belang zijn gebleken voor het overleven van het land tijdens de gezondheids crisis. Uit elke genderanalyse blijkt dat vrouwen in deze sectoren oververtegenwoordigd zijn: zij maken meer dan 60% van het personeel in de supermarkten uit, 70% van het personeel in de gezondheidszorg in Brussel en meer dan 90% van het personeel in apotheken, centra voor geestelijke gezondheidszorg, gezinszorg en aanvullende thuiszorg, schoonmaakdiensten en in het bijzonder de sector van de dienstencheques. Hoewel het maatschappelijk nut van deze jobs door de crisis heel duidelijk is gebleken, moet toch worden gezegd dat zij zowel qua loon als qua arbeidsvoorwaarden tot de minst gewaardeerde jobs in het algemeen behoren. Het Observatorium van Ongelijkheid, een groep Belgische academici, leert ons zelfs dat het merendeel van deze heldinnen - artsen en kaderleden in de gezondheidszorg niet meegerekend - minder verdient dan het gemiddelde brutoloon van Belgische werknemers. Dit geldt in het bijzonder voor de sector van de dienstencheques, waar een van de laagste lonen in de arbeidsmarkt worden gehanteerd. Met een gemiddeld bruto uurloon van € 11,66 ligt het bruto maandloon tussen € 1700 en 1900, wat slechts 40-45% is van het gemiddelde bruto maandloon in Brussel (€ 4156).

- 2 **“Bij de eerste lockdown vielen 4.100 Brusselse vrouwen uit de arbeidsmarkt en zijn ze er niet teruggekeerd, terwijl 5.345 nieuwe Brusselaars tot de arbeidsmarkt toetraden.”**

Hoewel de kloof kleiner wordt, bestaat er een structurele genderkloof in de activiteitsgraad. Voor het eerste kwartaal van 2020, bijvoorbeeld, stelde men een verschil van 11,1% vast ten nadele van vrouwen. Door de crisis is deze kloof groter geworden: aan het eind van het derde kwartaal van 2020 was hij opgelopen tot 13,4%. Het is verontrustend vast te stellen dat, hoewel vrouwen en mannen in het 3e kwartaal van 2020 weliswaar in gelijke mate (+2,4%) de vruchten hebben geplukt van de dynamiek van de arbeidsmarkt, de eindresultaten er helemaal anders uitzien. Op het einde van het kwartaal is de activiteitsgraad bij mannen hoger dan voor de crisis (+1,3%, d.w.z. 5.345 Brusselaars), terwijl die bij vrouwen lager is (-1%, d.w.z. 4.100 Brusselse vrouwen) dan de activiteitsgraad bij het begin van de crisis (59,6%), die sowieso bij vrouwen al veel lager was dan bij mannen (70,7%). Dit betekent dat meer vrouwen tijdens de crisis uit de arbeidsmarkt zijn gevallen en er niet zijn teruggekeerd. De verschillende geraadpleegde studies en officiële analyses interpreteren deze overstap van vrouwen naar professionele inactiviteit als een waarschijnlijk gevolg van het zogenaamde zorgwerk - of de zorg voor anderen en in het bijzonder kinderen en bejaarden - dat vrouwen meer op zich nemen dan mannen.

3 “Vrouwen die tijdelijk werkloos zijn, verdienen tot 131,10 euro per maand minder dan mannen”

Brussel maakte aan het begin van de crisis minder gebruik van tijdelijke werkloosheid dan de andere gewesten, maar de tijdelijke werkloosheid hield wel langer aan. Op het hoogtepunt van de eerste golf en de strenge lockdown van april 2020, viel zo 1/5 van de werkgelegenheid in loondienst onder de tijdelijke werkloosheid Covid-19, oftewel 120.000 loontrekkenden. Op het vlak van de gendereffecten, stellen we iets lagere tijdelijke werkloosheidscijfers door COVID-19 bij vrouwen vast. Een andere genderongelijkheid komt hier aan het licht: de gemiddelde uitkeringsbedragen voor tijdelijke werkloosheid zijn structureel lager voor vrouwen. Gemiddeld ontvingen vrouwen een uitkering die varieerde van minimaal € 496,50 tot maximaal € 1.096,91, terwijl mannen tussen € 627,55 en € 1.142,19 ontvingen. De gemiddelde genderkloof bedraagt dus € 82,25 en schommelt tussen € 45,28 en € 131,10. In tijden van een bijzonder moeilijke sociale en gezondheids crisis, die een algemene stijging van de consumptieprijzen en vooral van de voedselprijzen met zich meebrengt, vormen deze inkomensverschillen ernstige factoren van achterstelling van vrouwen en tonen ze heel tastbaar de minder goede kwaliteit van de jobs voor vrouwen aan (contracten van bepaalde duur, deeltijds werk, lage verloning, enz.).

4 “Van de 10 ouders die corona ouderschapsverlof moesten nemen, gaat het in zeven gevallen om de moeder”

Het corona-ouderschapsverlof is ongetwijfeld een van de kernmaatregelen van de crisis en werd bedacht voor ouders die klem zitten tussen hun beroeps- en gezinsverplichtingen als gevolg van een strenge lockdown, de veralgemening van telewerk en de sluiting van scholen, crèches of alternatieve kinderopvangplaatsen. Dit nieuwe verlof kwam tegemoet aan de noden van veel ouders en er is op grote schaal gebruik van gemaakt: in juni 2020 vertegenwoordigde het “Corona-ouderschapsverlof” alleen al 1/4 van alle betalingen voor onderbrekingsregelingen, ook al weze hierbij opgemerkt dat Brussel het gewest is waar dit type verlof het minst werd opgenomen (gemiddeld minder dan 10% van het nationale volume). De genderongelijkheid tussen mannen en vrouwen is flagrant: alleen al de Brusselse moeders namen in 2020 71,5% van al het opgenomen ouderschapsverlof voor hun rekening, tegen 28,5% voor de Brusselse vaders. Deze 2/3 ratio voor vrouwen en 1/3 voor mannen blijft de norm tijdens de volledige periode waarin de corona-ouderschapsverlofregeling van kracht was. Het is merkwaardig dat deze verhouding identiek is voor alle soorten loopbaanonderbreking om voor een derde te zorgen (kind, ziek familielid), zowel in de overheids- als in de privésector.

5 “Ondernemerschap in Brussel: 1 op 5 faillissementen vindt plaats in de zorgsectoren waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn”

In Brussel telde men in 2019 110.467 ondernemingen, met 80% micro-ondernemingen zonder werknemers, 19% kleine ondernemingen en slechts 1% ondernemingen met 50 of meer werknemers. Vanuit genderperspectief zijn er aanzienlijke verschillen, waarbij ondernemerschap nog steeds grotendeels een mannenzaak is. Toch vervrouwelijkt de Brusselse ondernemerswereld geleidelijk aan: in tien jaar tijd is het aantal vrouwen met een zelfstandige activiteit in hoofdberoep met 30% gestegen en het aantal vrouwen dat zelfstandige is in bijberoep zelfs met 50%. Zo zijn in 2019 3 op de 10 ondernemers vrouwen. Hoewel wij deze vooruitgang op het gebied van de gelijkheid van mannen en vrouwen alleen maar kunnen toejuichen, moeten wij toch vaststellen dat er aanzienlijke verschillen tussen mannen en vrouwen bestaan: de inkomens van vrouwen zijn gemiddeld lager; ze zijn werkzaam in andere sectoren, en hebben ook minder mogelijkheden om toegang te krijgen tot kantoorjobs (op 5 posten is er slechts 1 vrouw). Ten slotte, terwijl het risico op een faillissement voor heel wat ondernemingen in Brussel reëel is, aangezien meer dan 20% van de ondernemingen ernstige moeilijkheden ondervindt (tegenover 11% in het hele land), zijn ondernemingen van vrouwen extra gevoelig voor ten minste 7 factoren in deze tijden van crisis: de beperkingen opgelegd door de regelgeving in verband met de pandemie, een krimpende markt door veranderende consumptiegewoonten van de mensen in crisistijden, een structureel kleinere bedrijfsgrootte dan de ondernemingen van mannen, minder toegang tot spaargeld en een bescheidener startkapitaal, minder toegang tot financiering en andere kredieten, een tragere digitalisering van hun diensten (met name door een gebrek aan middelen), en sociale en culturele hinderpalen die ervoor zorgen dat vrouwen vooral terechtkomen in minder lucratieve sectoren. In dit verband zij erop gewezen dat 70% van de faillissementen plaatsvond in sectoren waar vrouwen sterk aanwezig of zelfs oververtegenwoordigd zijn, waaronder, niet verrassend, sectoren in de zorg, die samen, goed zijn voor 1 op de 5 faillissementen in Brussel! Er zij op gewezen dat het ondernemerschap niet gespaard blijft van de effecten van etnostratificatie: op vijf vrouwelijke ondernemers is er één vrouw van buitenlandse afkomst en deze vrouw heeft tweemaal minder kans dan een man van dezelfde afkomst om een bedrijf op te richten.

6 “Beroepsopleiding: 2/3 van de online opleidingen werd gevolgd door vrouwen, maar de digitale kloof treft laaggeschoolde vrouwen harder”

Volgens de laatste beschikbare cijfers voor Franstalige beroepsopleiding hebben 19.192 werkzoekenden en 14.481 werknemers en gelijkgestelden een beroepsopleiding kunnen volgen. Wat het effect op de werkgelegenheid betreft, hadden in 2017 van de 10 personen die aan een opleiding begonnen: 7 hun opleiding met succes afgerond, 7 hadden een job gevonden, 6 hadden hun job behouden en 5 hadden een job gevonden na een zekere wachttijd (tussen 0 en 3 maanden tegenover 2 tussen 3 en 6 maanden en 3 tussen 6 en 12 maanden). Vanuit genderinvalshoek, is er weliswaar een relatieve gelijkheid (48,2% mannen en 51,8% vrouwen), maar zijn er nog steeds verschillen: enerzijds wat de niveaus betreft (d.w.z. vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de basishoeken [72%] en iets minder dan gemiddeld aanwezig in de kwalificerende opleidingen [44%]) en anderzijds wat de sectoren betreft (vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de zorg voor anderen en in telefonisch en secretariaatswerk en ondervertegenwoordigd in de sectoren autoverkoop, bouwnijverheid, transport, enz.). Helaas zijn de cohorten 2020 en 2021 niet gespaard gebleven van de impact van de COVID-19-crisis, aangezien ze verschillende maanden van hun integratieproces hebben moeten missen omdat de beroepsopleidingssector gedurende vele maanden gesloten bleef. Het is van belang erop te wijzen dat er tot op heden geen officiële gegevens beschikbaar zijn om het gendereffect van COVID-19 op de opleidingssector vast te stellen. Uit de feedback vanop het terrein, die met name ook in media aan bod kwam, blijkt echter, enerzijds, dat twee derde van de online opleidingen door vrouwen werd gevolgd en, anderzijds, dat er een digitale kloof bestaat die vooral laaggeschoolde vrouwen treft.

Ongelijkheid en bestaansonzekerheid

7 “Vrouwen lopen twee keer zoveel kans om in armoede te vervallen als mannen.”

In het algemeen zijn vrouwen structureel slechter af dan mannen: een loonkloof in hun nadeel, weinig of geen spaargeld, meer onzekere banen, enz., de lijst is helaas erg lang. Door het gebrek aan recente gegevens is het onmogelijk om de genderspecifieke gevolgen van de sociale en gezondheids crisis te meten, hoewel bekend is dat de meest kwetsbaren de gevolgen van elke crisis harder voelen en dat vrouwen structureel tot deze kwetsbare groepen behoren. Zij behoren immers in grote getale tot degenen die sociale uitkeringen ontvangen (zij maken meer dan 60% uit van degenen die een overlevingspensioen ontvangen, +/- 55% van degenen die een leefloon ontvangen of een sociale woning huren, een tendens die nog uitgesprokener wordt als we ook de factor “leeftijd” in aanmerking nemen).

Met de crisis en de impact ervan op de tewerkstelling springt het licht op rood voor alle indicatoren: vrouwen werden zwaarder getroffen door werkloosheid in Brussel, de tijdelijke werkloosheid die, in combinatie met hun lage lonen, neerkomt op een “deadweight loss” dat kan leiden tot armoede; slechts een gering aantal vrouwelijke zelfstandigen heeft geprofiteerd van het overbruggingsrecht, sekswerkers hebben, voor een groot deel van hen, al hun inkomsten verloren, evenals zelfstandige kunstenaars die werken via het platform SMART. Al deze categorieën vrouwen lopen een aanzienlijk risico om in armoede te vervallen, vooral omdat de kosten van het levensonderhoud zijn gestegen. Dit sombere beeld, gekoppeld aan de dreigende schuldenlast, geeft aan dat vrouwen massaal in bestaansonzekerheid kunnen belanden.

8 “In Brussel staat in 86% van de eenoudergezinnen de moeder aan het hoofd van het gezin en deze gezinnen lopen een groot risico op armoede”

Hoewel we niet over cijfers beschikken om de impact van de crisis op de eenoudergezinnen precies te meten, is hun gendergebondenheid een constante in de tijd: er zijn in Brussel structureel en drastisch meer alleenstaande moeders (86%) dan vaders in dezelfde situatie (14%).

Aan dit soort gezinssamenstelling is een zeer hoog armoederisico verbonden: 1 gezin op 2 in Brussel zou ermee te maken krijgen. Er zij op gewezen dat “single” moeders op sociaal vlak zeer kwetsbaar zijn (lage activiteitsgraad [44%]; lage werkgelegenheidsgraad [36%], hoge werkloosheidsgraad [17%] en langdurige werkloosheid), stuk voor stuk kwetsbaarheden die door deze crisis nog zullen zijn verergerd.

Bovendien kampt deze groep met grote huisvestingsproblemen, in die mate zelfs dat uit de feedback vanop het terrein blijkt dat de meerderheid van de vrouwen in noodcentra of opvangcentra één of meer kinderen bij zich heeft. Het aantal daklozen in de hoofdstad is in 10 jaar tijd verdubbeld en bijna een op de drie volwassenen van die groep is een vrouw. Laten we tot slot wijzen op de bijzonder kwetsbare positie van migrantenvrouwen, waarop is gewezen door de Raad van Europa, die waarschuwt voor meervoudige discriminatie en het gebrek aan bescherming en integratie van migrantenmeisjes en -vrouwen, vluchtelingen en asielzoekers.

Geweld

9 “9 op de 10 vrouwen worden lastiggevallen in de Brusselse openbare ruimte en de crisis lijkt het fenomeen te hebben verergerd.”

Hoewel België over een wet beschikt die seksistische/seksuele intimidatie strafbaar stelt, moet worden vastgesteld dat de toepassing ervan marginaal blijft: in 5 jaar tijd werden in Brussel slechts 74 klachten ingediend. Deze constatering doet een tweeledige vraag rijzen: enerzijds de belemmeringen die slachtoffers ervan weerhouden bij de politie aangifte te doen van de aanrandingen waarvan zij het slachtoffer zijn geworden, en anderzijds de beperkingen van de wet zelf bij de praktische toepassing ervan. Om een idee te krijgen van wat seksistische intimidatie in de Belgische openbare ruimte inhoudt, moet men te rade gaan bij de verenigingswereld of de academische wereld: de cijfers zijn duizelingwekkend, ongeacht de auteurs van de enquête of van de respondenten, zegt ongeveer 90% van de vrouwen het slachtoffer te zijn geweest van seksistische/seksuele intimidatie in de openbare ruimte, zowel in Brussel als op het platteland, en zelfs op Europees niveau.

Hoewel er geen cijfers zijn om de gevolgen van de crisis op het geweld tegen vrouwen vast te stellen, komen deze aanklachten vaak in de media: vrouwen melden dat ze sinds het begin van de crisis nog meer worden lastiggevallen in de openbare ruimte. De oproep van de Brusselse vrouwen lijkt gehoor te hebben gevonden bij de politie van het gewest, die sinds 8 maart 2021 specifieke patrouilles tegen seksisme en straatintimidatie heeft ingesteld. Ten slotte zij erop gewezen dat seksistische intimidatie ook in de beroepssfeer in vergelijkbare mate voorkomt en dat cyberseksisme ook de neiging heeft zich te verspreiden met schadelijke gevolgen voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid van vrouwen en er bovendien toe leidt dat zij hun vrijheid van meningsuiting, een fundamenteel mensenrecht en een van de pijlers van elke democratie, niet meer durven uit te oefenen.

10 “Sinds het begin van de crisis is het aantal klachten over geweld tussen partners in het zuiden van Brussel (Ukkel, Oudergem, Watermaal-Bosvoorde) met 30% gestegen.”

In de eerste maanden van de pandemie kwam de aanzienlijke tol die vrouwen betalen voor de lockdown aan het licht: grotere blootstelling aan huiselijk geweld met weinig mogelijkheden om eraan te ontsnappen. In het ene land na het andere bleek uit de statistieken dat het geweld tegen vrouwen binnen hun relatie toeneemt. En noch België, noch Brussel zal, helaas, een uitzondering zijn. Zo blijkt uit een specifieke analyse van de Brusselse Dienst voor Preventie & Veiligheid (bps-bpv) dat het aantal bij de politie aangegeven incidenten in de criminele categorie “slagen en verwondingen van echtgenoten” in bepaalde zones van het BHG is toegenomen als gevolg van de crisis: Zo registreerden PZ 5342 (Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en PZ 5343 (Montgomery: Etterbeek, Sint-Pieters-Woluwe en Sint-Lambrechts-Woluwe) respectievelijk +29,8 % en +9,9 % meldingen van gevallen van geweld tussen partners in hun politiekantoren. In andere politiezones daarentegen daalde het aantal zaken drastisch: -30,4% voor de PZ 5344 Brussel-Noord (Evere, Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek) en -19,1% voor de PZ Brussel-West (Sint-Jans-Molenbeek, Koekelberg, Jette, Ganshoren en Sint-Agatha-Berchem).

Een van de mogelijke interpretaties - die nog moet worden bevestigd - van dit verschil tussen de rijkere en de armere Brusselse gemeenten op het gebied van partnergeweld zou verband kunnen houden met de gemeenschappelijke voorstellingen van het profiel van de personen die meer geneigd zijn geweld te plegen tegen vrouwen en de preventieve maatregelen die zijn genomen om te anticiperen op de toename van het geweld onder die doelgroep en deze te neutraliseren: in het collectieve onderbewustzijn is de geweldpleger een man, met een bescheiden inkomen en van niet-Belgische origine. Uit studies en klinische studies over zogenaamd huiselijk geweld blijkt echter dat er geen typisch profiel bestaat van daders en slachtoffers, met uitzondering van het geslacht, en dat mannen overwegend voorkomen in de groep daders en vrouwen daarentegen in de groep slachtoffers.

11 “De hulplijn 1712 voor vragen over geweld merkt op dat 92% van de slachtoffers van geweldsituaties die hen worden gemeld, vrouwen zijn.”

Wat partnergeweld betreft, levert de hulplijn 1712 voor vragen over geweld nog andere interessante gegevens op: het gemiddelde aantal oproepen per dag verdrievoudigde tijdens de lockdown. Hoewel dit niet betekent dat het aantal gevallen van geweld is verdrievoudigd, aangezien deze oproepen kunnen zijn gedaan door bezorgde familieleden of al dan niet professionals die hulp willen bieden, is het niettemin duidelijk dat in 92% van de situaties van zogenaamd huishoudelijk geweld vrouwen het slachtoffer waren. Dit wordt bijgetreden door de analyse van de Brusselse Dienst voor Preventie en Veiligheid (bps-bpv) die eraan herinnert dat geweld tussen partners in de eerste plaats gendergerelateerd geweld is: enerzijds zijn de slachtoffers hoofdzakelijk en onevenredig vaak vrouwen (tussen 75% en 92%, afhankelijk van het kanaal waarlangs de feiten worden gerapporteerd) en anderzijds is de overgrote meerderheid van de geweldplegers man (90% van de daders was man, alle kanalen samengenomen). Bovendien is het probleem van partnergeweld onlosmakelijk verbonden met dat van de huisvesting, een sector die wordt gekenmerkt door structurele verzadiging. Bij het begin van de lockdown ontvingen de opvangdiensten zeer weinig nieuwe aanvragen, maar deze explodeerden letterlijk in april, met een stijging van +253% van de aanvragen voor het “Centre de prévention des violences conjugales et familiales” (Centrum voor de preventie van huishoudelijk geweld - een van de grootste structuren in Brussel), en begonnen vervolgens in mei te dalen, maar bleven evenwel op een hoger niveau dan vóór de crisis.

Op een ander niveau moet bijzondere aandacht worden besteed aan geweld binnen het gezin, en meer bepaald ten aanzien van kinderen, aangezien dit geweld lijkt te zijn toegenomen, vooral seksueel geweld, dat, als de tendens wordt bevestigd, zelfs lijkt te zijn verdubbeld sinds het begin van de COVID-19-crisis.

12 “Van de 50 gevallen van seksueel geweld die in het eerste kwartaal van 2020 bij de Brusselse autoriteiten zijn gemeld, was 100 procent van de daders een man”.

Hoewel de steekproef van gemelde gevallen eerder klein is, is dit cijfer het meest alarmerend omdat het constant is ongeacht de setting waarin het seksueel geweld werd gepleegd. Zo blijkt uit een analyse van de Brusselse criminaliteitsstatistiek van de politie dat sinds de crisis de dader van elke aanranding die bij de politie werd aangegeven een man was, of het nu een vreemdeling was of een familielid van het slachtoffer, of de aanranding nu plaatsvond in een privé- of openbare ruimte en of de aanranding werd gepleegd tegen kinderen of een ander familielid. Er zij hier op gewezen dat de cijfers voor gemelde en werkelijke gevallen verre van identiek zijn. Integendeel, er werd vastgesteld dat de officiële cijfers slechts het topje van de ijsberg zijn en niet representatief zijn voor de realiteit van seksueel geweld vanwege de vele en uiteenlopende belemmeringen die een slachtoffer ervan weerhouden een klacht in te dienen.

Ook moet worden opgemerkt dat het geslacht van de daders van de gemelde groepsverkrachtingen niet beschikbaar was, maar dat er in de eerste twee kwartalen van 2020 20 van dergelijke verkrachtingen waren, wat duidt op een zeer sterke stijging ten opzichte van 2019, een stijging die in de gaten zal moeten worden gehouden om te zien of deze trend over het hele jaar werkelijk wordt bevestigd. Indien dit het geval zou zijn, kan een plausibele hypothese worden opgesteld op basis van de verzamelde meldingen in de pers: de “lockdown-parties” schijnen valstrikken te zijn geweest voor bepaalde vrouwen, die vast kwamen te zitten toen verscheidene mannen ongewenste avances maakten op een moment dat het al na de avondklok was en ze schrik hadden om de politie te bellen, wetende dat zij “in fout” waren omdat zij de preventieve maatregelen tegen de pandemie niet hadden nageleefd.

13 “In meer dan 80% van de gevallen van seksueel geweld kende het slachtoffer de dader.”

In tegenstelling tot de mythes over verkrachting - die ondanks de feiten en studies over het onderwerp moeilijk te ontcrachten zijn - zijn aanrandingen gepleegd door onbekenden in donkere steegjes een marginaal fenomeen. In veel onderzoeken en/of studies die gevoerd zijn om de weigerachtigheid van de slachtoffers om over verkrachting te spreken, weg te nemen, komen steevast drie constanten naar voren: vrouwen zijn vaker het slachtoffer van seksueel geweld, vooral in de privésfeer, en dit geweld wordt het vaakst gepleegd door mensen die zij kennen. Deze constanten zijn terug te vinden in de zeer concrete en recente cijfers van de structuur “SOS viol” die in Brussel is gevestigd en gespecialiseerd is in de opvang van slachtoffers van seksueel geweld. De VZW meldde in 2019 368 nieuwe dossiers te hebben geopend, iets meer dan 2500 consultaties te hebben gehouden, de meerderheid voor psychologische opvolging, waarvan 86% slachtoffers betrof die, voor 69% van hen, te maken hebben gehad met seksueel geweld; meer dan de helft waren vrouwen uit Brussel. Voorts had het gratis telefonisch meldpunt van de vzw 2.592 oproepen ontvangen - waarvan 3% in stille modus, hetgeen aantoont hoe moeilijk het is om over dit soort agressie te praten, zelfs in anonieme en speciaal daarvoor bestemde ruimten - 86% van de bellers was vrouw en bij 1 op de 4 oproepen ging het om een melding van een nieuwe agressie die in 83 % van de gevallen werd begaan door iemand die ze kennen.

Nu er meer tijd thuis en/of bij familie wordt doorgebracht, weg van de drukte van de samenleving, kan het risico op seksuele aanranding met de crisis zijn toegenomen, en de situatie moet in het oog worden gehouden en als de stijgende trend aanhoudt, moeten dringend maatregelen worden genomen om meisjes en vrouwen te beschermen tegen een maatschappelijk probleem dat een nefaste invloed heeft op hun geestelijke en lichamelijke gezondheid.

Gezondheid

14 “1 op de 4 vrouwen zal angst ontwikkeld hebben door de crisis, tegenover 1 op de 7 mannen.”

Terwijl de lichamelijke gezondheid van vrouwen over het algemeen beter is dan die van mannen, is hun geestelijke gezondheid structureel slechter. Uit nationale onderzoeken blijkt dat vrouwen minder tevreden zijn over hun persoonlijk welzijn, wat vaak verband houdt met een te zware last op het vlak van de zorg voor de relatie en het gezin, die moeilijk te combineren valt met hun beroepsverplichtingen. Deze mentale belasting houdt verband met gendernormen die vrouwen er specifiek toe verplichten om bovenop hun beroepsactiviteit ook zorg te dragen voor hun kinderen, partners, ouderen en zelfs zieken van bekenden, dit is wat men vaak de «tweede shift» noemt. Met de crisis telt de dag voor sommigen nu nog een «derde shift», waarbij vrouwen met kinderen ook nog eens de opvoedkundige taak van thuisonderwijs op zich moeten nemen wanneer de scholen gesloten zijn door de opeenvolgende lockdowns. De eerste enquêtes over de geestelijke gezondheid van de Belgen tijdens de gezondheids crisis brachten genderongelijkheden aan het licht. Vrouwen hebben sinds de crisis bijvoorbeeld meer last van depressies (14%) en angsten dan mannen (24% tegenover 16%). Er zij op gewezen dat dit verschil nog groter kan worden door de aanwezigheid van een of meer factoren zoals culturele afkomst, huidskleur, seksuele geartheid of leeftijd, om er maar een paar te noemen. Het is van belang te benadrukken hoezeer gegevens op het gebied van de geestelijke gezondheid ontbreken, zoals het recente rapport van de Hogere Gezondheidsraad² opnieuw heeft aangetoond, en a fortiori gegevens op basis van een intersectionele aanpak, waarin ook de kruiseffecten van verschillende factoren van discriminatie worden opgenomen. In dit geval moeten we naar de Verenigde Staten voor dergelijke onderzoeken, waarvan de resultaten erg onrustwekkend zijn en die elke samenleving - en a fortiori een samenleving die haar diversiteit in de breedste zin van het woord wil omarmen - ertoe zouden moeten aanzetten om intersectionele tellingen te houden: zo stelt men enerzijds vast dat de LGBTQIA+-ge-

² Hogere Gezondheidsraad (2021). *Evaluatie van het antwoord van de regering op de impact van COVID-19 voor de geestelijke gezondheid van de Belgische bevolking*, Brussel. [Ongepubliceerd verslag en als eerste geraadpleegd].

COVID-19 & VROUWEN: 19 SCHOKKENDE CIJFERS

meenschap erg kwetsbaar is, met drie keer meer kans om angst- en depressieve stoornissen te ontwikkelen, en anderzijds dat de zwarte bevolking ook erg kwetsbaar is, aangezien zij 20% meer kans heeft dan de algemene bevolking om ernstige psychische aandoeningen te ontwikkelen. Een zeer multiculturele en LGBT-*vriendelijke* stad als Brussel zal de geestelijke gezondheid van deze groepen op de voet moeten monitoren en de nodige maatregelen moeten nemen om hun geestelijk welzijn te verzekeren.

15 “41% van de vrouwen heeft meer last van vermoeidheid, vergeleken met 31% van de mannen.”

De crisis ging gepaard met een toename van de algemene vermoeidheid. Dit laatste houdt verband met verschillende factoren, zoals slaapstoornissen, waar sinds de tweede lockdown 3 op de 10 Belgen last van heeft, tegen 1 op de 10 vóór de pandemie. Daarnaast heeft het massale telewerken een belangrijke rol gespeeld in deze stijging van de algemene vermoeidheid door de vele online-vergaderingen, het feit dat werk en privéleven in elkaar overlopen en de reële toename van de werklast voor een aanzienlijk deel van de werknemers. Bovendien lijkt de pandemie zelfs gepaard te zijn gegaan met specifieke stoornissen: men denke onder meer aan de “pandemische uitputting”, een soort burn-out die verband houdt met alle abnormale verplichtingen die door de crisis zijn opgelegd, of nog aan het syndroom van de “zoommoeheid” of “afstandsmoeheid”. Wat deze laatste aandoening betreft, leren wij dat de neurologische eisen die worden gesteld door de vele uren beeldschermwerk, de extra inspanningen die we moeten leveren om de uitdrukkingen van de mensen achter diezelfde schermen te decoderen, alsook de “digitalisering” van het beroepsleven, het sociale leven en/of het gezinsleven, meer in het bijzonder leiden tot een extreme vermoeidheid, stemmingsstoornissen, hoofdpijn, oogproblemen of concentratiestoornissen. Er zij op gewezen dat deze vermoeidheid niet genderneutraal is: volgens een enquête die door een dertigtal onderzoekers van de UCLouvain, de USL en de CESEP werd uitgevoerd, meldde 41% van de vrouwelijke respondenten (tegenover 31% van de mannelijke respondenten) dat zij bij het begin van de crisis last hadden van een verhoogde staat van vermoeidheid. Deze genderkloof wordt opnieuw grotendeels verklaard door het feit dat vrouwen elke dag een zogenaamde tweede of derde shift hebben, waarbij de algemene vermoeidheid als gevolg van de crisis nog wordt verergerd door de vermoeidheid als gevolg van huishoudelijke taken, de zorg voor kinderen, en de pedagogische ondersteuning wanneer scholen gesloten zijn.

- 16 “1 op de 5 jongeren heeft zeer ernstige geestelijke gezondheidsproblemen ontwikkeld en de trend is hoger voor meisjes als gevolg van de mentale belasting in verband met zorgtaken.”

De jongsten lijken aanzienlijk kwetsbaarder geworden te zijn door de COVID-19-crisis en het gebrek aan sociale contacten dat daardoor is ontstaan: 8 van de 10 jongeren geven aan zich angstiger te voelen dan gewoonlijk, en bij 20,5% van hen wordt dit bevestigd door de afgenomen psychologische tests (sombere stemming, vermoeidheid, demotivatie, apathie)³. Het is frappant dat meisjes aanzienlijk hoger scoren op de angstschaal en de depressieschaal omdat er vaker op hen een beroep wordt gedaan om de emoties van hun naasten mee te beheren, waardoor zij meer dan jongens geconfronteerd worden met stressfactoren en/of de problemen van anderen.

Dit laatste punt moet de volle aandacht van de bevoegde autoriteiten krijgen, aangezien het snijpunt van de hogere kwetsbaarheid van jongeren met het genderaspect op het gebied van de geestelijke gezondheid onvermijdelijk op korte, middellange en lange termijn zware sporen zal nalaten binnen de groep van meisjes en jonge vrouwen. Er zullen dus specifieke en gerichte maatregelen moeten worden genomen.

- 17 “Bijna 1 op de 10 jongeren heeft sinds het begin van de gezondheidscrisis gedachten over zelfdoding en/of zelfverminking gehad of dergelijk gedrag gesteld en 1 op de 2 studenten heeft een aangetoonde depressieve symptomatologie.”

Volgens een onderzoek van de Universiteit van Luik hebben 8 op de 10 jongeren donkere gedachten gehad, en bijna 1 op de 10 jongeren gedachten over zelfdoding en/of zelfverminking of dergelijk gedrag gesteld sinds het begin van de gezondheidscrisis.

Deze bevindingen zijn des te verontrustender omdat de psychologische en/of psychiatrische zorg voor kinderen en jongeren in België volgens de nationale gegevens verre van optimaal is.

Bovendien blijkt uit een recente studie van de ULiège, de UCLouvain en de ULB⁴, uitgevoerd bij meer dan 20.000 studenten tussen 18 en 25 jaar, over hun geestelijke gezondheid tijdens de COVID-19-periode, dat de geestelijke gezondheidsproblemen verergeren naarmate de crisis sterker om zich heen grijpt: bij het begin van de crisis vertoonden 1 op de 3 studenten een bewezen depressieve symptomatologie, 1 jaar later was dit het geval bij 50% (angst) tot 55% (depressie), d.w.z. meer dan 1 op de 2 studenten.

De studie maakt melding van sterke gevoelens van isolement en eenzaamheid en een algemeen gebrek aan sociale contacten, die in deze fase van de menselijke ontwikkeling bijzonder belangrijk zijn. Deze jongeren vertonen ook hevige woedeaanvallen en hebben veel fysieke problemen (slaap, eetlust, vermoeidheid, enz.).

Afgezien van de individuele drama's van psychische en zelfs psychiatrische stoornissen voor de betrokkenen, vormt dit ook een bedreiging voor de gemeenschap, zowel op het vlak van de volksgezondheid als van niet-deelname aan het sociale en economische leven. Bijgevolg moet deze jonge bevolking centraal staan in de maatregelen om de gevolgen van de crisis voor de geestelijke gezondheid van de Brusselselaars zo niet te neutraliseren, dan toch minstens te minimaliseren.

3 [Ongepubliceerde studie, als eerste geraadpleegd via de auteur].

4 De meest in het oog springende resultaten van het onderzoek zijn bekendgemaakt op een persconferentie op 25 maart 2021. Het onderzoek is nog niet gepubliceerd.

18 18. “In sommige centra voor gezinsplanning is de activiteit met 80% gedaald.”

De geschiedenis heeft geleerd dat crises van allerlei aard gepaard gaan met conservatieve reflexen die de rechten en verworvenheden van vrouwen op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid in het gedrang brengen. Ook al zijn de cijfers nog niet beschikbaar, toch zijn we nu al blij te vernemen, via de mediakanalen van de verenigingswereld, dat de centra voor gezinsplanning - vooral in Brussel - alles in het werk hebben gesteld om de toegang van de vrouwen tot de vrijwillige zwangerschapsonderbreking (abortus) te garanderen, zelfs tijdens de strengste lockdownperiodes. Volgens de Fédération laïque des centres de planning familial (seculiere federatie van de centra voor gezinsplanning) die meer dan 25 centra in Brussel vertegenwoordigt, is de toegang tot abortus gehandhaafd in de steden, maar misschien minder in de landelijke gebieden door de verminderde mobiliteit als gevolg van de crisis. Ook de toegang tot noodanticonceptiemiddelen lijkt te zijn gehandhaafd, wat eveneens goed nieuws is. De sector heeft echter wel degelijk te lijden gehad onder de crisis en bijgevolg zijn gebruikers dus ook: met 1.500 minder uren EVRAS-sessies in de scholen en 75.000 minder consultaties en opvangmomenten in de federatie Wallonië-Brussel, betekent dit dat evenveel gebruikers verstoken blijven van opvoeding op relationeel, emotioneel en seksueel gebied, wat bijzonder belangrijk is in deze tijden van crisis waarin de banden met anderen worden aangetast en jongeren bijzonder kwetsbaar zijn, of van gespecialiseerde begeleiding. Wat dit laatste punt betreft, zij erop gewezen dat de vraag naar psychologische opvolging explosief toeneemt en, als onmiddellijk effect daarvan, de wachttijden, die zijn opgelopen van enkele weken vóór de crisis tot bijna 3 maanden sindsdien. Als nabijheidsdiensten waar jongeren en hun gezinnen vaak gebruik van maken, kunnen wij alleen maar aanraden om deze sector, die een sleutelrol zal moeten spelen bij het herstel van de geestelijke gezondheid van jongeren, waarop deze crisis een zware stempel heeft nagelaten, te ondersteunen.

19 “???.”

Het ontbreken van Belgische of Brusselse gegevens over de geestelijke gezondheid van vrouwelijke verzorgers is opmerkelijk en maakt geen analyse voor het Gewest mogelijk. Hoe hebben de “heldinnen van de crisis” nu al meer dan een jaar het hoofd kunnen bieden aan de aanhoudende druk? Hoe gingen zij om met verhoogde confrontatie met de dood, wat structureel gepaard gaat met uitgesproken manifestaties van posttraumatische stress? Hoe zullen zij zijn omgegaan met de vermoeidheid veroorzaakt door dagen met vier “shiften”, van de moeilijke relatie met een gevaarlijke en zeer bedreigde groep COVID-19-patiënten, tot een aanzienlijk toegenomen werklast, een gezinsleven dat vaak op afstand wordt geregeld en huishoudelijke taken die nog moeten worden gedaan?

Om ons een beeld te vormen van wat dit zorgpersoneel en meer in het algemeen de werknemers in zogenaamde essentiële beroepen hebben meegemaakt en nog steeds meemaken, moeten we kijken naar internationale gegevens: zorgpersoneel loopt een verhoogd risico op psychologische decompensatie als gevolg van meervoudige trauma's die verband houden met de verhoogde confrontatie met de dood, een risico dat bovendien voor vrouwelijke zorgwerkers groter is als gevolg van hun geslacht, omdat vrouwen een groter risico lopen op het ontwikkelen van angst- en depressie stoornissen. Wat de lichamelijke gezondheid betreft, bleek het zorgpersoneel bij het begin van de crisis twee keer zoveel antilichamen te hebben als de zogenaamde gezonde volwassen bevolking.

Ten slotte zijn er enkele bijzonder verontrustende internationale gegevens: werknemers in de frontlinie van de crisis lopen een hoger sterfterisico dan de rest van de bevolking in het algemeen, en dit risico is nog groter voor het laaggeschoolde personeel.

In het licht van deze op zijn zachtst gezegd verontrustende gegevens is het aan het Brussels Gewest om de gevolgen, die voor zijn zorgpersoneel rampzalig kunnen zijn, te meten en hen zoveel mogelijk te beschermen tegen het optreden van ernstige psychiatrische stoornissen zoals de posttraumatische stressstoornis, die, laten we dat niet vergeten, wordt aangetroffen in de groep van oorlogsveteranen, met gevolgen die soms zeer lang aanhouden.

COVID-19 EN VROUWEN: 19 KERNMAATREGELEN

Een moedig genderbeleid

Aanbeveling 1 :

Een sterk, alomvattend, transversaal en intersectioneel gendergelijkheidsbeleid ontwikkelen op basis van gegevensanalyses, die automatisch naar gender moeten worden uitgesplitst, en specifieke en regelmatige streefcijfers en prestatie-indicatoren vaststellen om ervoor te zorgen dat de politieke wil in daden wordt omgezet.

Een economische relance in het teken van gender

Aanbeveling 2 :

De plaats van vrouwen op de arbeidsmarkt koste wat kost behouden.

Aanbeveling 3 :

De essentiële “zorgberoepen” erkennen en (her)valoriseren.

Aanbeveling 4 :

Het genderevenwicht versterken, om de gevolgen van segregatie en de tekorten te bestrijden.

Aanbeveling 5 :

De gendergerelateerde meerwaarde van de beroepsopleiding versterken.

Aanbeveling 6 :

Zelfstandige werknemers ondersteunen in het licht van het reële risico op armoede.

Aanbeveling 7 :

Het publiek in het licht van telewerk begeleiden.

De bestaansonzekerheid van vrouwen een halt toeroepen

Aanbeveling 8 :

In het licht van de crisis anticiperen op de verborgen effecten van maatregelen, die vrouwen en iedere persoon in een situatie van bestaansonzekerheid kunnen benadelen.

Aanbeveling 9 :

De steunmaatregelen voor eenoudergezinnen versterken.

Aanbeveling 10 :

De gemeenschapsdiensten die de arbeidsparticipatie van vrouwen verhogen en hun bestaansonzekerheid bestrijden, versterken

Het geweld tegen vrouwen een halt toeroepen

Aanbeveling 11 :

De strijd tegen ongewenst seksueel gedrag in het openbaar versterken.

Aanbeveling 12 :

De strijd tegen seksisme en seksueel geweld op het werk opvoeren.

Aanbeveling 13 :

De strijd tegen intrafamiliaal geweld en vrouwenmoord opvoeren

Zorg dragen voor de gezondheid van vrouwen

Aanbeveling 14 :

Een universele toegang tot de gezondheidszorg verzekeren.

Aanbeveling 15 :

Zorg dragen voor het lichamelijk lijden van vrouwen, in het bijzonder het specifiek vrouwelijk lijden.

Aanbeveling 16 :

Zorg dragen voor de mentale gezondheid van vrouwen.

Aanbeveling 17 :

Zorg dragen voor de bedreigde seksuele en reproductieve rechten van vrouwen.

Aanbeveling 18 :

Zorg dragen voor een beschadigd en ondergewaardeerd zorgpersoneel.

Aanbeveling 19 :

Een inclusieve telegeneeskunde ontwikkelen.

DANKWOORD

De Raad bedankt:

De ACLVB, Beci, JUMP, het ABVV, Bruxeo, het Huis van de Vrouw van Schaarbeek, de Conseil des Femmes francophones de Belgique, het ACV, Amazone, de ULB, de VUB, de Nederlandstalige Vrouwenraad, Dames Draaien, alsook het Instituut voor de Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen voor hun doorslaggevende bijdrage, alle leden van de Raad die deelgenomen hebben aan de werkgroepen en ook het begeleidingscomité.

Mevr. Hassina Semah, voor haar opzoekings-, onderzoeks- en redactiewerk voor dit verslag.

Mevr. Marcela de la Peña Valdivia, directeur van de vzw CHASKA, voor haar onderzoekswerk.
equal.brussels, voor de administratieve ondersteuning.

Mevr. Audrey Trentesaux, secretaris van de RGVM, voor de coördinatie.

Mevr. Nawal Ben Hamou, staatssecretaris voor Gelijke kansen, en haar kabinet, voor de ondersteuning bij het ontwerp van het verslag.

**BRUSSELSE RAAD VOOR GELIJKHEID
TUSSEN VROUWEN EN MANNEN**
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Kruidtuinlaan, 20 • 1035 Brussel
T +32 (0)2 800 30 48
goforequality@sprb.brussels
www.goforequality.be
facebook.com/goforequality/

Redactie

Brusselse Raad voor Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen,
in samenwerking met Hassina Semah.

Verantwoordelijke uitgever

Brusselse Raad voor Gelijkheid tussen Vrouwen en Mannen.
Sint-Lazarusplein 2 • 1035 Brussel
T +32 (0)2 233 41 76 – F +32 (0)2 233 40 32
<http://www.conseildelegalite.be/nl/home>
<https://www.facebook.com/goforequality/>

Auteur

Hassina Semah, *externe consultant, experte inzake Gender en Diversiteit.*
www.psychologue.brussels

Voorgaand onderzoek

Marcela De la Peña, Chaska VZW.

TOBE®
NO
TOBE

Design ©Tobenotobe by Filigrane - www.tobenotobe.be / Benoit Toussaint